

Tereddut -29 / dowamy

Category: Edebi makalalar, Kitapcy
написано kitapcy | 24 января, 2025
Tereddut -29 / dowamy

TEREDDUT

Mümin nämäniň hyjuwynda ýaşamaly we nämäniň aladasyny etmeli?

Hyjuw duýgusy we aladada bolmak ynsana ýaşamagyny dowäm etdirmegi üçin berlen duýgudyr. Şonuň üçin ynanjy bar ynsan umuman haýyr işler etmegin arzuwynda, hyjuwynda ýaşamalydyr we hemise şer işlerden daş bolmalydyr. Din we dine degişli zatlary, dini duýgy we düşünjäni ýık derejesinde arzuw etmeli, olaryň aladasynnda ýaşamalydyr. Hatda bu ugurda şeýle bir birahat bolmalydyr, gije-gündiz magşugynyň pikirini eden mysaly mydama onuň pikirini etmelidir, her oturyp-turanda onuň gamyny iýmelidir... diniň jemgyýetçilik durmuşa ornaşyp ýaşamagyna, misli bir wysal arzuwy bilen garaşan ýaly garaşmaly... başda öz milletiniň, žol bir wagtda bütün adamzadyň dini duýga we dini düşünjä uýmagyny iň beýik arzuwy, hatda ömrüniň baş maksady bilmelidir. Muňa derek, küfre, küfrana, ahlaksyzlyga we azgynçylyga garşıyýigrenç duýup, ýigrenjini görkezmelidir we asla ruhdan düşmeli däldir. Eger ruhdan düşüp, gowşaklyk etse dine bähbitli hiç bir zat edip bilmez, hiç bir eden hyzmaty bolmaz. Ýagny, Allahyň razylygyny gazandyrjak zatlary edip bilmek, Onuň isleýän sazlaşygynyň, düzgün we nyzamynyň durmuşda häkim bolmagy ugrunda iş bitirmek diňe gaýrat we çynlakaý isleg bilen mümkündür. Ynsanda her dürli azaşmalara, azgynlyga garşıy bir göreş azmy we göreşmekde bir kararlylyk bolmasa, onuň ömri küfür bilen, dürli-dürli azaşmalar bilen eriş-argac bolar we bu ýagdaýyndan gaýga batmaýan bolsa, onda ol ähli hyjuwyny ýitirer, goly-ganaty gyrylna döner.

Bu meselä degişli Serwerimiziň (s.a.w.) ýörelgesi örän açykdyr: «Hiç biriňiz iman edenden bolmarsyňyz, tä meni

özünden, ene-atasyndan, zürýadyndan artyk söýyänçäňiz» buýurýar. Tutuljak ýa-da aýryp zyňyljak hususlaryň ählisinde hyjuwy goramak we niýetiňi orta goýmak meselesinde-de şeýle buýurýar: «Şu üç zat kimde bar bolsa, ol imanyň tagamyny dadandyr». Hawa, wyždanda bu üç zady duýan we tapan iman düşünjesinde diýmekdir. Ilki bilen Allah we Onuň Resuly oňa dünýädäki ähli zatdan has eziz bolmalydyr. Olardan ýokarda saýjak zady bolmaly däldir. Ene-atanyň perzendine, perzendiň hem ene-atasyna bolan tebigy we dogabitdi söýgüleri, baglylyklary näçe çuň bolsa bolsun, bir ynsanyň akyl, paýhas, düşünje we gadyrsynaslyk babatda Allaha we Onuň Resulynna bolan baglylygy her bir zatdan ýokary bolmalydyr. Aslynda Allah we Onuň Resulynna garşy duýlan baglylyk, söýgi, oýlanyp-pikirlenmegin we duýup-syzmagyň, gözlegde bolup ony tapmagyň netijesidir. Gözlegde bolmak we oýlanyp pikirlenmek bilen ynsan öz wyždanynda şeýle söýgä ýeten bolsa, ony çalşyp biljek başga zady ýokdur we şeýle halda ol kişi imanyň tagamyny alandyr. Ynsanda bolmagy arzuw edilýän birinji wasp hem şudur, ýagny Allahy we Onuň Resulyny ähli zatdan eziz saýmak. Has giň manyda aýtsak, imanyň esaslaryny ähli zatdan ýokarda tutmak. Synalarda Allah söýgüsü, keşplerde Allah nury bar bolsa ähli zat bar, bar bolmagyň manysy-da bar... Ýok bolsa, barlyk bilen ýoklugyň arasynda tapawut ýok diýmekdir. İne bu düşünje bilen bütewileşen mümin, ähli müminleri, hatda belli bir derejede ähli barlygy söýgüsiniň içine siňen Gudratly Güýçlüden ötri bähbit araman, tamakinçiliksiz söýer. Elbet, söýen kişisini hem Allah üçin söýer.

Bu birinji mesele, Allahyň isleýän bir jemagatynyň emele gelmegi meselesinde örän möhüm bir esasdyr. Ikinji bir ähmiýetli mesele bolsa küfüre garşy öz niýetiňi we hereketini belli etmek. Hawa, «Allah bir ynsany küfür we azgynlykdan halas edenden soňra, ol ynsan gaýtadan oňa dönmegi oda atyljak ýaly görmeýän bolsa imanyň tagamyny datmadygydyr». Müminin içinde küfüre, küfrana, azgynlyga, ýalňşa, egrilige, ýigrenji zada garşy tisginmek, haýykmak bolmalydyr. Küfüre, azgynlyga garşy içinde şeýle ýigrenji bolmadyk ynsan ne kûfriň gitmesini, ne-de onuň ýerine nesliň kalbyna imanyň gelip häkim

bolmagyny arzuw eder. Beýle bir ýagdaý üçin ilki bilen hakyky iman ýşky, soňra bolsa küfüre garşy çynlakaý bir ýigrenç bolmalydyr. Hawa, her dürli erbetligiň, ýaramazlygyň, başbaşdaklygyň, agzalalygyň, durnuksyzlygyň we düzgünsizligiň aslynda ýatan küfüre garşydygyny belli etmek hem mü`mini hyjuwlandyrar. Aslynda ülke, millet, hatda tutuş adamzat üçin bu hereket şertdir. Din we ülke duşmanlarynyň bu millete garşy iň uly erbetlikleri onuň ruhy hyjuwyny ýatyrmaklary bolupdyr. Bu melgun düşünjeliler jihada topalaň, ýeňiše basybalyjylyk diýýär we taryhdan gelýän arslan milleti şahyr aýtmyşlaýyn goýuna öwürýärler. Indi ony ne basybalyjylykly ýorişler, ne basylip alynmak, ne-de mertebe we buýsanjyny oýnamak bilen gozgap boljak. Bular ýalyalar ar-namasy gözgyny edilip depelense-de, abraýyna, mertebesine degilse-de, ähli ruhy gymmatlyklar eleme-deşik edilse-de ýene «Wah» diýjek däl. Çünkü ol munuň aladasında däl, onuň hyjuwy ýokdur. Bu hyjuw saýasynda ynsan arzuw eden, göresi gelen zadyna ýetip bilişi ýaly, hut ýene bu hyjuw bilen Allahyň halamajak zatlaryndan daşlaşyp biler.

Gysgaça aýdanymyzda, ruhy hyjuw şahsyň küfüre, azgynlyga, talaňçylyga bolan ýigrenji we çuň imana bolan arzuwydyr. Emma, bu hyjuw köçelere dökülmek, köçelerde galmagal turuzmak däldir. Belki müň galmagalyň her gün wyždanda döretjek tolgunmasyny we güýcli ýürek urgasyny ýaşamak, müň bir ejir bilen her gün birnäçe gezek iki büklüm bolmak, mydama milletiň derdi bilen meşgul bolmak, milletiň imanyny halas etmek ugrünnda jähennemiň alawlarynyň içine girmäge taýýar bolmak, ömründe ýeke gezek däl, her gün birnäçe gezek ölüp dirilmek, arasynda ýasaýan toplumyň ejirlerini wyždanyňda ýaşamak, her gün olaryň biri-birine bagly zynjyrlaryň halkalary ýaly togalanyp-togalanyp jähenneme gidişleriniň garşysyna «owf» diýip iňlemek, iki büküdip towlanmak, imandan nesipsizleriň garşysynda misli olaryň sanjy içinde bolan wyždanlaryny öz duýgurlygyň bilen duýup, olar imansyz nähili ýasaýarkalar, durmuşyň kynçylyklaryna nädip döz gelýärkäler diýip, dertlerini çekip ýaşamak gerek. Nädip bu küfür we azgynlygyň demikdiriji we öldüriji howasynda ömürlerini dowam etdirip

bilýärler diýip jähennemleri wyždanyňda ýaşamaly. Ine, hyjuwly ynsan! Onuň aladasy, ine, şular bolmalydyr.

Olar ýalylar bu tämiz, bu ynsany duýgular bilen her gün bir gazylyk, her gün bir şehitlik mertebesini gazarýarlar. Munuň üçindir ne şertleriň agyrlaşmasы, ne ýollaryň daralyp ýörelmez hala gelmesi, ne-de tümlügiň garaňkylyk bilen gezekleşip gelmesi we ortalygyň elmydam tüsse we dumana gaplanyp durmagy olary gorkuzmaz, syndyrmaz, ruhdan düşürmez, gowşaklyga itermez we hiç haçan, asla olar küfüre boýun egmezler. Biziň düşünýän ruhy hyjuwymyz budur. Bir halk bu hyjuwy ýitiren badyna, göräýmäge diri ýasaýan hem bolsa, ölüdir we diriligine mazara girenlerdendir. Soňra şol diri gezýän ölen ruhlaryň ýanyна jesetlerini eltmek üçin Allah (j.j.) olara zalymlary musallat eder, jesetlerini mynjuryadar we ruh-jeset ikisini bile mazara dykar.

Ölüm ilki ruhda we kalpda başlanar, soňra jesedide alar gider. Ruhunda diri ynsanlary Allah hiç wagt aýak astyna aldyran däldir. Tersine, mydama ynsanyň ruhy taýdan pese gaçmagy, maddy heläkçilikler bilen netijelenip, ýeňlişleri getirer. Şeýle kişileriň dini ýasaýyşy arzuw etmekleribihuda we ham-hyýallykdyr. Kim bolsa bolsun, hyjuwlaryny goramadyklaryň, ruhuny belent tutmadyklaryň akybeti şeýle ölümdir. Eger bir diriliše garaşylýan bolsa, ol hem ruhy hyjuwy bolan ruhybelentleriň omuzlarynda boljakdyr. Her meselede ýeke-täk goldaw diňe we diňe Allahdandyr.

Ibni Arabi hezretleriniň «Şejeretün Numaniýe» kitabyndaky yşaratlar hakykat bilen nähili derejede deň gelýär?

Bu kitabyň çap edilen görünüşini bilmeýarin. El ýazmasы birnäçe kitaphanalarda bardyr diýip hasap edýarin. Bularyň biri-de Edirnedäki Selimiye kitaphanasynadır. Şejereyi Numaniýe ýaly başgada birnäçe eserlerinde Hezreti Muhýiddin gaýyba aralaşyp, käbir hakyatlara göz ýetirip, gaýypdan käbir habarlary beripdir. Ol Allahyň yhsany bolan ylham joşgunlary bilen häli-házırkı ýagdaýy ap-aýdyň görüşi ýaly, Allahyň lutfy bilen geçmişi-de, geljegi-de öňündäki kitabyň sahypalary ýaly görüp okaýan, aýdyň-gizlin düşündirişlerde bolan bir akemyň kutby we

täsin bir şahsyýetdir. Şol bir wagtda onuň geljege degişli hadysalardan söz açmagy, meselem, pylan wagtda şeýle bir zat, pylan wagtda-da beýle bir zat we pylan wagtda-da başga bir zat bolar diýmeginde onuň işlerinde örän açykdyr we başgalaryňkydan tapawutlydyr. Dogrusy, birnäçe Hak dosty Allahyň emri we rugsady bilen muňa meňzeş işleri edipdirler, emma, onuňky ýaly aýdyň we ileri giden däldirler.

Hezreti Muhýiddin bu meselede ilkinji bolmaýsy ýaly iň soňky hem däldir. Ondan soňam birnäçeler edil şol şekilde we şol bi istikamatda käbir zatlardan habar beripdirler. Ondan has öň Ustady Küll Rehberi Ekmel Serwerimiz geçmiş we geljek bilen baglaňşykly bular ýaly habarlary beripdir. Hawa, Ol sultanlar soltany kyýamata çenli bolup geçjek hadysalary edil telewizoryň ekranynda sereden ýaly ymmatynyň nazaryna hödürläpdir we olaryň käbir kysmy açykdyr, düşnükliidir, düşündiriş gerek bolmajak derejede aýdyndyr. Käbir kysmy bolsa Kuranyň müteşabih aýatlary görnüşlerinden, emma düşündiriş berlip, tefsir edilende hakykatyna düşünülip bilinjek derejededir. Şeýle hem olaryň käbiri diňe ähl-i tahkykyň düşünüp biljekleri sekildedir...

Has soňra Ählullahyň bu meseledäki aýdanlary, ýagny bir kysym hükümler çykaryp, bize degişli aýdyňladyjy bir topar zatlardan habar bermeleri ýa Kurana, ýa Serwerimiziň (s.a.w.) sünnetlerine, ýa-da gönüden-göni pygambarligiň çragy astynda, öz köňüllerine öwsüp gelen ylhamlaryna... daýanyp biler. Ine bu saýada hak ärleri bir topar hakyatlara göz ýetirerler. Soňra bolsa hususy bir dil ulanyp olary başgalara düşündirerler. Emma bular ýaly hakyatlary orta atan hakykat ärleri halk bilen üýtgesik bir baglaňşykda boluþlary ýaly, hötjetlikden we öwünjeňlikden şonça uzakdyrlar. Müňbir täsin zatlary orta döker, müňbir gizlin habarlary bererler, emma asla hötjetlik etmezler. Hemmesiniňem dilinden düşürmedik sözi «Işiň dogrusyny Allah biler» diýmekdir. Esasda bu düşünje bolangoň, ýagny her bir zady bildiren we işiň esasyny, özenini lutf eden Allah bolangoň, bular ýaly habarlara ynanmazlyk, diňe garşı gitmek maksady bilen bolup biler. Şeýle hakyatlaryt kabul etmän olara garşı gidenleriň bolşy men-menlik bolup, olaryň

tutaryklarynyň hiç bir ylmy gymmaty ýokdur.

«Wahyý-i metluw» bolan Kurandan başga, Serwerimiziň (s.a.w.) dellaly bolan ýene iki çeşme bar. Kudsý hadyslar we olaryň daşyndaky söz we beýanlary. Bular wahyý we ylhamyň haýsy derejesinden gelse gelsin, ylahy çeşmedir. Serwerimiz (s.a.w.) arap suhangöýleriň arasynda maksatlaryny çeper beýan etmekde täsin bir uslyp ulanan ynsan hökmünde kalbyna wahyý bolan zatlary, ruhundaky öwüsginleri iň çeper söz bilen belli galyplarda dile getiripdir. Ol bu öwüsginleri iň ajaýyp görnüşde ulanyp bize miras goýupdyr. Indi bir weli, her zadyň ussady saýylan Haje-i Kainat bolan Serwerimize daýanyp we Onuň ledün ylmynyň derýasyndan bir zatlar çykarsa, munda geň-taň görüp, geňlär ýaly näme bar?

Käte bir weliniň nazaryna uzakdan bir kysym hakykatlar görkeziler. Bular düýn bolşy ýaly şu gün hem bolup biler. Weli käte uzaklygy görmez we hakykaty bolşy ýaly gurşap bilmez. Käte islendik bir hadysany alamat hökmünde gorer we düşündirişini bilmez. Bilmez-de özüne görä düşündiriş berer. Düşündirişini-de dogry hasap eder. Emma maksad-i ylahy başgadır, olaryň düşündirişi başga... Edil ynsanyň gören düýşünü ýoruşy ýaly... Meselem, siz düýşünizde altın-kümüş görüp, Hak Tagala bu gün size göwnüňizden turjak lutuf-yhsanda bolar diýip pikir edersiňiz. Ýa-da maddy we magnewi taýdan nepi degjek bir zatlara mynasyp boljakdyryn diýip garaşarsyňz. Emma, altın-kümüşiň manysy nebis harsydünýäligi we nefsi emmara taýyndan güýç-kuwwat gazanmak diýmekdir... Şeýle hem düýşünizde Hezreti Jebraýyl penjiräňizden girýär. Siz munuň ruh-u emin we ruh-u metin öýmüze giren bolsa, öýmüzde ylahy öwüsginlerden bir zatlar bolar diýip ýorarsyňz. Emma mysal äleminde beýle waka bilen alamatlandyrylan hakykatyň manysy ol öýden beýik ruhly birisiniň wepat bolmagydyr. Şeýle hem biri düýşünde kimem bolsa bir ynsan bilen jynsy gatnaşyga girenini gorer. Günähe girenini, girjegini zand eder. Ýogsa munuň manysy we düşündirilişi ol ynsana kömeginiň degmesi manysyny berýär. Edil şonuň ýaly waka Harun Reşidiň aýaly Hezreti Zübeýdäniň başyndan geçipdir. Bu mübärek aýalyň düýşünde Bagdat halky gelip onuň bilen jynsy gatnaşyga girip gidýär.

Aryna, namysyna örän berk bolan bu aýal titiräp, endamlary tikenekläp oýanýar. Soňra bolsa bir ýorgutça düýşünü ýordurýar. Ýorgutçy oňa: «Şeýle bir haýyrly iş etjeksiň, tutuş adamzada onuň nepi deger » diýýär. Ep-esli wagt soň Zübeýde Hatun Harem-i şerife suw getirmek bagtyna mynasyp bolýar.

Hawa, weli kişi mysal äleminden hakyatlaryň aňladýan manysyny bilmese, olary düşündirjek bolar we käbirinde ýalňyşar. Mazmun taýyndan weliniň aýdanlary bilen nef sul emirdäki hakyat arasynda parh ýokdur. Parh onuň mazmunynda we giňişleýin beýanynda, biziň dilimiz bilen alamatlaryň diliniň parhlylygyndadır. Bu parhlylygy aradan aýryp adamlara dogryhabarlar bermek diňe pygamberler we olara eýerenlere miýesser edipdir. Pygamberler ýalňyşmaýarlar ýalňyşaýsalaram Allah derrew düzeder. Çünkü köpçülige ymam bolangoňlar olaryň ýalňyşy diňe özlerine degişli bolup galmaz. Yzyndakylary hem ýalňyşdýrar. Olaryň her zady obýektiw we ähli adamzady gurşap, öz içine alýan häsiýetdedir.

Şonuň üçin Hezreti Muhýiddiniň Kur`ana bolsun, Sünnete bolsun, öz ylhamlaryna daýanyp aýdan zatlaram hakdyr. Emma, yşaratlar bilen özüne aňladylan, meslegi, meşrebi, wezipesi we döwri sebäpli düşündirişi gadagan edilen käbir meselelerde sünnete ters ýaly görnen beýanlary aýdypdir. Ymam Şarani, Molla Jamy ýaly ähl-i tahkyk Hezreti Muhýiddin hem öz düşündirmek islän zatlaryny makul düşündirişler bilen düşündirmäge çalşypdir.

«Şejeretün Nümaniýedäki» meselelere gelsek, bulardan birnäçesi bolup geçipdir, birnäçesi hem Allah islese, bolup geçjekdir. Meselem, Hezreti Muhýiddin Osmanly döwletiniň gurulmagyndan öň ýaşady. Hatda Mövlana Jelaleddin Rumy Hezretlerinden has ýaşuly, ýagny Seljuklar döwründe ýaşap geçenem bolsa, Osmanly döwletine we ondanam has soňraky döwürlere degişli bir topar wakalary açyk-ýapyk habar beripdir. Hezreti Muhýiddiniň mazary Ýawuz Sultan Selim Hezretleri zamanya tapylýar we orta çykarylýar. Muňa degişlidigi aýdylýan şu söz örän dykgat çekijidir. «Sin şine girende Muhýiddiniň gabry orta çykar». Ýagny «Sin» Selim, «Şin» Şama girende Muhýiddiniň gabry belli bolar we özüniň hormata mynasyp ornuny alar. Şonda ol Hak Tagaladan gelen öwüsginlere we ylahy göze görünmelere daýanyp

bulary aýdýar. Özünden däl, çünkü et bilen süňkden ybarat bir barlyk bulary aýtmaz. Ol ähli durky bilen Allaha ýonelmiş, melekleriň mertebesine göterilmiş, Rabbymyz hem onuň melekleşen durkuna lutf edip, oňa ruhlar we ruhanylar derejesinde bir mähremlik edipdir. Bu mähremlik saýasynda barlygyň hakykatyna, hatda geçmiş we geljek zamanlara aralaşyp geçmişdäki möhüm wakalardan, geljekdäki näbelli hadysalardan, meselem, beýik Osmanly döwletiniň gurluşyndan, ösüşinden, taryhy ähmiyeti bolan birnäçe wakalardan, meselem, Myrat dördünjiň Rewan şäherini gabap ony alty aýda eýelejeginden we muňa meňzeş başga-da bir giden zatlardan söz açypdyr. Bu ýerde Edisony haýran eden we hormat goýmaga mejbur eden «Fütuhat» eserindäki elektrik togundan söz açylmasы ýatlanyňa degýän keramatlaryndandyr.

Aslynda Muhýiddin bu meselede ýalňyz däldir. Meselem, Manisaly Muştak Hezretleri Türkiye dowletiniň döredilmeginden takmynan yüz ýyl öň paýtagtyň Ystambuladan Ankara geçiriljegini aýdanyny gazetlerde ýazdylar. Emma, Muhýiddin bu meselede kutub ýalydyr.

Bularyň ählisi bilen birlikde bu beýik şähsyétlere aýan bolan hakykatlar üýtgewsiz däldir. Allah her bir zady üýtgedip durşy ýaly, olaryň hem görüp, duýup bilen zatlaryny üýtgedip biler. Çünkü Ol eli-goly bagly – Alla saklasyn! – eňen ugruna eňip oturan barlyk däldir. «Her pursatda Ol başgaça şöhlelenýär» (Rahman, 29). Her pursatda ynsanyň başyny aýlaýan başga bir buýrukdadır. Jemläp aýtsak, Allah (j.j.) «Lewh-i mahw we isbat» kitabynda, ýagny bize görünmejek derejedäki belgileride edil görüp ýören zatlarymyzy üýtgedisi ýaly üýtgeder, başgaça ýazar. Islänini ýok eder, islänini taýdyrmaz. Esasy kitaba gelende ol kitap ylmy-ylahdyr, takdyr hem ylmy-ylahyň bir bölümudır. Hezreti Muhýiddin şol kitaba aralaşmagynyň çäginde näme aýdan bolsa doğrudır. Hakykata ters gelýän käbir zatlar bar bolsa, ýa ol düşündirilişine düşünen däldir, ýa-da ol hakykatyň entek wagty gelen däldir, ýa biziň özümüz Hezreti Muhýiddiniň aýdýanolaryna düşünýän däldiris.

Edebi makalalar